

Батракіна Є.Є.

*аспірант кафедри теоретичної та практичної філософії
Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна*

КОНЦЕПТУАЛЬНІ СУПЕРЕЧНОСТІ В ТЕОРІЇ АГОНІСТИЧНОЇ ДЕМОКРАТІЇ Ш. МУФФ

В обґрунтуванні своєї концепції агоністичного плюралізму Ш. Муфф спирається на М. Вебера, К. Шмітта, А. Грамши, Л. Вітгенштейна, а також звертається до критики агрегативної та деліберативної моделей демократії. Агрегативна теорія передбачає підсумовування народних інтересів політичними партіями, де політичне включення суспільства обмежується лише участю у виборах, які проводяться через певні проміжки часу. У деліберативній демократії ключову роль відіграють процедури обговорення в суспільстві: легитимація влади досягається лише шляхом комунікативних процедур, за допомогою раціонального дискурсу. Агрегативна теорія антинормативна за своєю природою, нехтує можливостями суспільної консолідації і не викликає у автора особливого інтересу в силу своєї очевидної неспроможності. Муфф солідарна з прагненням деліберативних теоретиків збагатити агрегативну модель дієвою участю громадян та суспільними дебатами. Але все ж основні положення своєї агоністичної теорії вона формулює на підставі критики деліберативної моделі Ю. Хабермаса. Як вірно зауважив П. Бурдьє, «недостатньо розвернутися у зворотний бік від помилки, щоб прийти до істини» [1, с. 31]. При більш детальному розгляді стає очевидним, що ця критика в теорії Ш. Муфф часто веде не тільки до викривлення ідей своїх теоретичних опонентів, але й концепцій, на яких засновано її дослідження.

Як вважає Муфф, теза про зворотну залежність влади і демократії, на яку спирається деліберативна модель, є помилковою. Невірно вважати, що в більш демократичному суспільстві присутній менший обсяг влади в соціальних відносинах. Влада не є перешкодою, вона неминуча і становить невід'ємну частину суспільних відносин. Тому «головне питання демократичної політики полягає не в тому, яким чином усунути владу, а в

тому, яким чином створити форми влади більш сумісні з демократичними цінностями» [2, с. 193]. Метою має стати її мобілізація демократичним шляхом.

Специфіка політичних відносин в агрегативній моделі демократії Й. Шумпетера виражена економікою, а в деліберативній теорії Ю. Хабермаса – етикою. І в тому, і в іншому варіанті, на думку Муфф, своєрідність політичного упускається. Політичне в агоністичній теорії виступає не як простір свободи та громадського обговорення, але як «простір влади, конфлікту і антагонізму» [3, с. 89]. На думку автора, для побудови оптимальної демократичної політики не можна ігнорувати природу політичного, існуючий антагонізм і опозицію «ми-вони». Тому метою демократичного процесу не може стати раціональний консенсус, як в деліберативній теорії, і в принципі, «враховуючи невикорінність плюралізму цінностей, не існує жодного раціонального вирішення конфлікту, чим обумовлюється його антагоністичний вимір» [2, с. 195]. Консенсус претендує на тотальність, що пригнічує існуючий плюралізм в суспільстві, саме тому йому протиставляється «незнищенна» політична боротьба, яка водночас є і «умовою» демократії. Не треба долати антагонізми, а навпаки, потрібно згладити опозицію та перетворити «їх» з ворогів на суперників, де «суперник – це ворог, але ворог легітимний, ворог, з яким у нас існують певні точки дотику, оскільки ми обидва дотримуємось етико-політичних принципів ліберальної демократії: свободи та рівності» [2, с. 194]. Таким чином, якщо антагонізм К. Шмітта є конфлікт між ворогами, які прагнуть знищити один одного, то «агонізм» Ш. Муфф передбачає конфлікт між «суперниками», які протистоять один одному, але також і визнають один одного, як носіїв легітимних поглядів. Основне завдання Муфф бачить саме в трансформації цього антагонізму, як боротьби між ворогами, в агонізм – боротьбу між суперниками.

Насправді, за вдалим висловом С. Поцелуєва, «концепція агоністичної демократії є лише інверсія абстрактної схеми деліберативної демократії, перетворення консенсусу з ідеалу в контр-ідеал політичного дискурсу» [4, с. 79]. Але як ми відзначали на самому початку, цього недостатньо для побудови логічно бездоганної моделі.

Сва Ірман, аналізуючи звинувачення Муфф на адресу теорії деліберативної демократії з приводу спотворення природи політичного та ігнорування його конфліктного виміру, стверджує, що саме делібератія є конститутивною складовою конфлікту. У своїй аргументації Ірман показує,

що не тільки агонізм, але й антагонізм залежить від деліберативних рамок. Конфлікт може існувати тільки за наявності єдиного символічного простору, який в свою чергу конструюється деліберативними методами. Саме там учасники бачать один одного як ворогів або друзів: «залучені актори можуть розпізнати антагоністичний конфлікт тільки за наявності загальних припущень щодо один одного як суб'єктів» [6, р. 1045]. Ідею нерозв'язності конфліктів Ірман вважає небезпечною тенденцією у сучасній політичній теорії. Автор підкреслює: «якщо ці ідеї не піддавати ретельному дослідженню, вони можуть перешкоджати глибшому розумінню конфліктів, а саме, як вони виникають і з чого вони складаються» [6, р. 1045]. Таке ставлення до конфлікту не тільки помилкове, але ще й може служити демотиватором для реальних учасників процесу комунікації, які свідомо не будуть налаштовані на досягнення взаєморозуміння.

Занадто перебільшені звинувачення з приводу нехтування пристрасним виміром політичного в деліберативній теорії демократії. Як зауважує Д. Краудер, «всупереч перебільшеній картині Муффа, обговорення не передбачає «усунення» пристрасностей, або пристрасних прив'язаностей до колективних ідентифікацій. Мається на увазі критичне дослідження цих прив'язаностей та припущень, які вони виробляють» [5, с. 25].

Муффа приділяє багато уваги поняттю «гегемонії», стверджуючи, що в той час як ліберальні «конкуренти» є просто суперниками за владу в рамках існуючих структур ліберальної демократії, агоністичні «супротивники» борються за «гегемонію», або домінування їх світогляду. Але такі суперники також визначаються Муффа як легітимні опоненти, і «легітимний», в свою чергу, розуміється в термінах гегемоністських, як вираз будь-якого домінуючого порядку, який де-факто представляє успішну владу. раз ми живемо в світі лібералізму, якщо супротивники є «легітимними ворогами», то тільки ті, хто готовий прийняти ліберальні цінності, тільки вони можуть розглядатися як супротивники. Виходить, якби фашизм досяг ідеологічного домінування, то, ймовірно, фашистські цінності були б легітимними. Яких правил ми б дотримувалися в цьому випадку і яким чином тоді можлива конкуренція заснована на рівності та свободі. Яка гарантія, що «вони» готові прийняти намічені автором принципи. І якщо ці принципи також можуть бути оскаржені, то наскільки ймовірним є те, що вороги зможуть ще коли-небудь перетворитися в суперників, адже саме антагонізм, а не агонізм може бути природним і неминучим.

Як підкреслює Муфф, ліберальні ідеали консенсусу і згоди щодо універсальності людської природи і розуміння того, що вважається «розумним» і «виправданим» для всіх людських істот. Такі фіксовані моделі не прийнятні в плюралістичному суспільстві, ефективна демократична модель повинна бути більш гнучкою і чуйною. Проте, ми можемо з впевненістю сказати, що всі політичні позиції ґрунтуються на цілком певному розумінні людської природи. Тому що всі нормативні підстави, які мають на увазі такі концепції сконцентровані навколо певного розуміння людського блага. Також і позиція Муфф в цьому питанні не є винятком. По-перше, основним принципом її моделі є ліберальні вимоги свободи і рівності. По-друге, акцент на антагонізмі в якості основної особливості людського буття також є певне розуміння людської природи. Теорія Муфф не позбавлена есенціалізму. Вона є навіть більш вимоглива, ніж більшість ліберальних теорій та нагадує класичний республіканізм, що наполягає на розміщенні політики у центрі людського життя. У той час як ліберали, як правило, визнають, що люди оточені великою різноманітністю концепцій блага і участь в політичному житті може займати різне місце в житті людини, Муфф вірить, що людське благо пов'язане лише з політичним.

Ш. Муфф накладає психоаналітичні схеми на соціальні антагонізми, розглядаючи їх як розрішення останніх і, на жаль, часом тут складно розгледіти щось ще, крім мовної гри. Аналіз зазначених суперечностей змушує нас погодитися із доречним зауваженням Дж. Краудера, що агоністична модель демократії представляє собою лише «опис традиційної політики групових інтересів, перекладений на модну та незв'язну мову постструктуралізму» [5, с. 26].

Література

1. Бурдьє П. Социология политики / П. Бурдьє; пер. с фр. Н.А. Шматко. – М.: Socio-Logos, 1993. – 336 с.
2. Муфф Ш. К агонистической модели демократии / Ш. Муфф // Логос. – 2004. – № 2 (42) – С. 180-197.
3. Муфф Ш. Политика и политическое / Ш. Муфф // Политико-философский ежегодник. – М.: ИФ РАН, 2008. – № 1. – С 88-102.
4. Поцелуев С.П. От «антагонизма» к «агонизму»: к теории демократии Э. Лаклау и Ш. Муфф // Политическая концептология. – 2011. – № 2. – С. 48-73.

5. Crowder G. Chantal Mouffe's Agonistic Democracy // University of Newcastle. – 2006. – P. 2-28.

6. Erman E. What is Wrong with Agonistic Pluralism?: Reflections on Conflict in Democratic Theory // Philosophy and Social Criticism. – 2009. – vol. 35, № 9. – P. 1039-1062.

Боковня Я.П.

*студент факультету психології, політології та соціології
Національний університет «Одеська юридична академія»*

ПРОБЛЕМА ЛЮДСЬКОЇ ГІДНОСТІ В ІСТОРИКО-ФІЛОСОФСЬКІЙ ІНТЕРПРЕТАЦІЇ

Гідність – значимий параметр буття особистості, людина не може визнати своє життя справжнім, якщо вона змушена існувати в умовах, які позбавляють її почуття власної гідності. Вивчення базисних підвалин людської гідності як одного з центральних понять філософії, є актуальним і значущим, оскільки допоможе вплинути на формування світогляду людини, допоможе знайти вихід з сучасної антропологічної кризи.

Об'єкт дослідження – феномен людської гідності в його цілісному історико-філософському і соціокультурному осмисленні як важливого виміру людського буття.

Предмет дослідження – історична трансформація проблеми людської гідності і різноманіття її сутнісних характеристик.

Одним із перших до категорії гідності звернувся Аристотель, який пов'язує суть поняття «гідність» з «діяльністю душі і розумними вчинками за участі судження» [1]. Гідність виступає як свідомий вибір, це вміння, пов'язане з підпорядкуванням пристрастей розуму, характеристика помірної, розсудливої, мужньої людини. Аристотель заперечує випадкове походження гідності, вважає її якістю, похідною від самої людини, а не просто природний дар, посланий лише деяким.

У релігійній концепції джерелом гідності людини є Бог, надособистісне трансцендентне начало, Абсолют. Причетність до Абсолюту визначає гідність людини. У християнській традиції людина розуміється як центральна цінність Божого світу. Цінність людини полягає в її причетності